

Rahan puheista tarvitaan lisää tietoa

■ Pauliina Raento

Professori Matti Viren arvioi Turun kauppakorkeakoulun tutkimuspalveluissa tuotettua ja kansainvälisten rahapelifirmojen maksamaa rahapelipoliittista kannanottoa, joka naamioitiin tieteen ja ajettiin julkisuuteen nimekkään viestintätoimiston avustuksella (*Tieteessä tapahtuu* 2/2013, 59–61). Saman numeron pääkirjoituksessa professori Pirjo Stähle vaati linjakkaampaa tiedepolitiikkaa, joka vahvistaisi tieteen arvostusta yhteiskunnassa.

Tunnistan tiedemaailmassa samoja kaoottisia piirteitä kuin Stähle ja Viren. Stähle lähestyy asiaa kestäväen ohjauspolitiikan ja kilpailukyvyyn näkökulmasta ja pelkää, että välttämätön perustutkimus jää innovaatioiden, koulutuksen ja täsmätavoitteellisen selvitystyön jalkoihin. Hän myös osoittaa, kuinka markkinoiden ja tieteen logiikalla on vaikeuksia löytää yhteistä säveltä.

Viren esittelee yhden tästä tilanteesta seuranneen ylilyönnin ja laajentaa sen huoleksi yliopistojen rakenteellisesta rönsyongelmasta. Virenin mielestä se tuottaa pätkärahoitusriippuvaisia piilotyöttömiä, joiden anti tiedon tuottamiselle on rajallinen ja joiden suhde hyvään tieteelliseen käytäntöön on joustava. Hän pelkää mielestäni aiheellisesti, että tilanne vahingoittaa tutkijoiden kriittisyyttä ja yliopistojen imagoa.

Päädymme kaikki samaan päätelmään: sekä kokonaisuus että sen osat kaipaavat selvempää strategista näkemystä, toiminta-ajatusta ja rahoitussuunnitelmaa.

Linjausten selkeyttämistä ja asenteiden tuulettamista tukisi lisätieto siitä, mitä raha tekee tiedemaailman käytännössä ja millaisia motiiveja sen taustalta löytyy. Kevään mediaotsikot ja ”maan tavan” kyseenalaistaminen ovat laajentaneet huomiota yritysmaailmasta kohti muita toimijoita. Kokonaisvaltaisempi ymmärrys

rahan ja tieteen suhteesta auttaisi myös arvioidaan sektoritutkimuksen ja säätiölain uudistusten vaikutuksia sekä syventäisi hyvää tieteellistä käytäntöä ja säätiötapaa. On harvinaista, että raha vie tutkijoita niin räikeästi kuin Turun tapauksessa, mutta rahalla kuitenkin ohjataan rutiininomaisesti sitä, mitä tutkitaan. Raha puhuu, kuten Viren kirjoittaa, mutta se voi myös vaieta tai vaihkeaisesti muokata asioiden tärkeysjärjestystä.

Itsekin yritysrahoitusta saanut Viren tietää, että ”peliyhtiöt eivät maksa tyhjäästä” (s. 59), eivätkä niin tee muutkaan tieteen, taiteen ja kulttuurin rahoittajat. Hygieenisinkin mesenaatti haluaa näkyvyyttä tai ainakin edistää omia yhteiskunnallisia ihanteitaan. Imagolle ja tulosten laadulle on eduksi, että rahoituksen kohteella on ”hyvä nimi”, joten se voi olla arvokas imagon manipuloinnin väline. Yliopiston logon käyttö ja mielipiteiden naamioiminen tieteen eivätkä siis ole vaihtoehtoisia motiiveja kuten Viren kirjoittaa, vaan ne täydentävät toisiaan. Tämän osoittavat taidokkaasti toteutetut esimerkit myös Suomen tieteen ja valtion historiassa.

Tämä ”mutkin tekevät niin” -huomioni ei puolustele rahapeliyhtiöitä vaan korostaa, että ilmaisia lounaita ei ole ja rahaan liittyvät intressit läpäisevät tutkijoiden arjen. Kokonaiskuva tästä arjesta puuttuu, ja sitä on vaikea muodostaa ilman Stählen kaipaamaa strategista tahtoa.

Ristiveto rahapelitutkimuksessa havainnollistaa niitä tieteen rahoitukseen liittyviä jännitteitä, joita mielestäni kannattaisi purkaa laajemmin. Rahapelialalla niitä aiheuttavat mitattavat taloudelliset intressit, hyvinvointivaltiota ja vapaata markkinakilpailua koskevat perustavanlaatuiset näkemyserot sekä toiminnan his-

toriallinen moraalinen taakka. Turun-tapaus konkretisoi, kuinka Euroopan unionin haaste kansallisille monopolitoimijoille ja globalisoitunut markkinakilpailu ovat koventaneet peliä. Tässä asetelmassa myös valtio, sen omistamat tai ohjaamat monopoliyritykset ja kansalaisjärjestöt ajavat omia etujaan tutkimuskentällä. Osallisilla on vahvoja näkemyksiä siitä, miten kenenkin rahoihin ja tuloksiin pitäisi suhtautua. Tutkijan näkökulmasta asetelma on sekava.

Ammattitutkijat vastaavat rahan valtaa koskeviin huoliin alistamalla tutkimusjulkaisu-toimintansa ja sidoksensa vertais- ja julkiseen arviointiin. Monet addiktioalan ja ”syntiteollisuuden” tutkimuksen kansainväliset tiedelehdet myös vaativat sidonnaisuuksien ilmoittamista jo silloin, kun käsikirjoitusta tarjotaan arviointiin. Suomeenkin rantautunut käytäntö on toimivimmillaan mutkaton, mutta toisinaan aatteet heikentävät arviointikykyä.

On käynyt esimerkiksi niin, että suora yritysrahoitus on estänyt arvioinnin mutta valtion tukea ei ole tarvinnut ilmoittaa – vaikka kyse olisi rahapelaamisen tuotoilla kustannetusta sektoritutkimusrahasta. Arvioinnista on päässyt läpi ilmeisen puutteellisia tulkintoja ja heikosti perusteltuja ohjauspoliittisia suosituksia, jotka käsikirjoituksen arvioijat ja lehden toimittaja ovat kokeneet ideologisesti omikseen. Kansainvälinen keskustelu näistä pulmista tukee eettisten ohjeistusten ja arviointikäytäntöjen kehittämistä Suomessa.

Tutkimuksen vertaisarvioinnin ja rahan suhde on Suomessa erityisen ajankohtainen nyt, kun kotimaisten tiedekustantajien laadunvarmistuskäytäntöjä standardoidaan ja keskustelu alan rahoituspohjasta jatkuu. Näissäkin keskusteluissa tarvitaan huolellista eettistä harkintaa ja kokemusten vertailua. Onko mahdollista, että vaikkapa yksityisestä säätiöstä kirjan kirjoittamiseen tai kustannustoimittamiseen saatu tukirahoitus parantaa käsikirjoituksen kilpailukykyä, kun tehdään kustannuspäätöksiä taloudellisen ahdingon tilanteessa? Ongelma syntyy, jos rahalla pääsee parantelemaan vertaisarvioinnin tuloksia, ohjaamaan julkaisupolitiikkaa tai muuten vaimentamaan kustantajan kriittisyyttä.

Kauhuskenaariossa raha vie keskinkertaisuuden kalliimman laadun edelle.

Yhteiskuntaan syntyy tyhmiö, jos perustutkimus sivuutetaan ja yhteiskunnallista keskustelua latistetaan. Jaan huolen siitä, että näin käy, jos tie-de alistetaan ohjauspolitiikan ja liiketoiminnan tarpeille. Suomessa ohjauspoliittisten päätösten ja väittämien taustalla on vähän tutkittua tietoa, ja hankalia kysymyksiä vältetään. Riippumattomien vastausten tuottamiseen ei sitouduta, koska se kestää kauemmin kuin yrityksen kvartaali tai hallituskausi, ja tulokset voivat olla kiusallisia.

Itse kuitenkin ajattelen professori Stählen tavoin, että riippumaton ja kokonaisvaltainen tieto auttaa pärjäämään markkinoilla – ja ennakkoimaan olosuhteiden muutoksia. Kuten Stähle muistuttaa, se myös auttaa tekemään vastuullisia, aikaa kestäviä päätöksiä. Siksi siitä kannattaa maksaa.

Tieteellisen häpeäpilkun kirjailleet turkulaiset eivät nähdäkseni ole aivan väärässä siinä, että Suomen rahapelimonopolin perusteista ja tulevaisuudesta pitäisi voida keskustella – vaikka puhuvatkin karkean tarkoitushakuisesti kansainvälisten rahapelifirmojen äänellä. Herää kysymys, miksi luotettavaa tietoa on niin vaikea saada ja miksi keskustelua yhteiskunnallisesti merkittävästä asiasta herätellään näin kyseenalaisia menetelmiä käyttämällä. Tämä hämentää erityisesti tilanteessa, jossa sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen kolme rahapeli-monopolyritystä ohjaavat rahapelaamisen tutkimukseen enemmän varoja kuin alan tutkijat pystyvät käyttämään.

Se, että monet tiedemaailmassa tyytyvät juoksupojan rooliinsa on omiaan vahvistamaan vaikutelmaa arveluttavasta yhteydestä ”politiikan hämärään marginaaliin”, jota professori Stähle arvostelee.

Kirjoittaja on Pelitoiminnan tutkimussäätiön tutkimusjohtaja, Suomen tiedekustantajien liiton hallituksen puheenjohtaja ja vapaalla kulttuurimaan-tieteen professorin tehtävästään Helsingin yliopistossa. Pelitoiminnan tutkimussäätiötä rahoittavat suomalaiset rahapelialan monopoliyritykset Finto-to, RAY ja Veikkaus.